

Onderzoek

Blauwe handel. Een kwalitatief criminologisch onderzoek naar illegale erectiemiddelen in Nederland

Rosa Koenraadt

Universiteit Utrecht, Nederland; Eötvös Loránd University, Hongarije

Samenvatting

De afgelopen jaren nemen het gebruik en de verkoop in allerhande illegale medicijnen wereldwijd toe. In Nederland betreft dit voornamelijk lifestyle medicijnen, zoals erectiemiddelen en afslankproducten. Doel van dit onderzoek is een eerste inzicht te vergaren in het gebruik van en de handel in illegale erectiemiddelen in Nederland. Voor deze exploratief kwalitatieve studie is gebruik gemaakt van een literatuurstudie, internetanalyse en interviews met experts, gebruikers en verkopers. Onderzocht is op welke manieren gebruikers en verkopers betrokken zijn bij deze verborgen handel en welke factoren bijdragen aan vraag en aanbod van illegale erectiemiddelen. De studie toont aan dat de verkoop van de middelen op uiteenlopende manieren plaatsvindt. Onder andere via het internet, onder de toonbank in sekswinkels en kleine winkels worden verschillende soorten illegale erectiemiddelen verhandeld. De gebruikers van de medicijnen betreffen enerzijds de patiënten, die weliswaar erectiemiddelen op doktersrecept kunnen krijgen, maar wegens financiële overwegingen, uit schaamte of gemak de middelen niet via een arts willen bestellen. Anderzijds is er een groep recreatieve gebruikers, die officieel niet in aanmerking komt voor de erectiemiddelen, maar deze toch gebruiken uit nieuwsgierigheid, voor extra zelfvertrouwen, of in combinatie met drugs en alcohol. Het onderzoek biedt een eerste gedocumenteerde kijk in de verborgen en heimelijke wereld van de handel in erectiemiddelen

Sinds Viagra in 1998 op de markt is gebracht, kent het gebruik van erectiemiddelen wereldwijd een ongekend succes. In de VS alleen al werd de blauwe pil binnen anderhalf jaar aan 15,6 miljoen mannen met erectieproblemen voorgeschreven (Keith, 2000). Ook in Nederland is het gebruik van deze middelen populair. Bijna een derde van de geneesmiddelen die buiten het pakket om worden verstrekt betreft het gebruik van erectiemiddelen, met ruim 300.000 gebruikers in 2010 (SFK, 2011). Tot aan juni 2013 waren uitsluitend drie typen erectiemiddelen op doktersrecept beschikbaar: Viagra®, Cialis® en Levitra®. Sinds juni 2013 is het patent op de werkzame stof sildenafil (Viagra®) verlopen en zijn er naast de drie officiële erectiemiddelen ook generieke producten beschikbaar in Nederland.

Het gebruik van illegale en vervalste medicijnen betreft een wereldwijd probleem waarvan de ernst de

laatste jaren steeds meer erkend wordt. Zo is in een aantal Afrikaanse landen de medicatie tegen malaria of HIV zeer kostbaar en schaars verkrijgbaar. Vanwege de groeiende vraag naar dergelijke medicijnen bestaat er een levendige, maar tegelijkertijd levensbedreigende, handel in illegale en vervalste medicijnen (Cockburn et al., 2005; Bate & Boateng, 2007). In westerse landen met een relatief betere gezondheidszorg waar medicatie voor een groot deel vergoed wordt, betreft de illegale handel voornamelijk de zogenoemde lifestyle middelen en worden producten zoals erectiemiddelen en afslank- en slaappillen het meest illegaal verkocht (Mukhopadhyay, 2007; Venhuis et al., 2011).

Ook in Nederland blijken erectiemiddelen veruit tot de meest populaire illegale medicijnen te behoren (IGZ, 2004; Venhuis et al., 2011). Met de term illegale erectiemiddelen worden de verschillende pillen en producten bedoeld die niet op een legale manier verkocht en/of verhandeld worden. Zo worden buiten de reguliere verkooppunten om, op internet of via andere kanalen, erectiemiddelen aangeboden die illegaal verkregen of vervalst zijn, waarbij echt niet of nauwelijks van namaak te onderscheiden valt. Doordat controles en onderscheppingen geen compleet en betrouwbaar beeld (kunnen) geven van de werkelijke verkoop bui-

R. M. Koenraadt, M.A., Doctorate in Cultural and Global Criminology, Utrecht University; Eötvös Loránd University, Hungary
Correspondentie: Boothstraat 6, 3512 BW Utrecht. E: r.m.koenraadt@uu.nl

Ontvangen: 1 oktober 2014; Geaccepteerd: 25 januari 2015

Dit artikel is een ingekorte versie van het onderzoek dat beschreven staat in het boek *Blauwe pillen op de zwarte markt* (2012).

ten de arts om, kan van de grootte van deze illegale markt slechts een ruwe schatting gemaakt worden. Uit rioolonderzoek is gebleken dat meer dan 60% van de sildenafil, het actieve bestanddeel in Viagra®, in Nederlandse steden niet verkocht is door reguliere apothekers (Venhuis et al., 2014). In Japan wordt de illegale handel zelfs op 250% van de reguliere verkoop berekend (Sugita & Miyakawa, 2010; Venhuis et al., 2011).

Onderzoekers van het Rijksinstituut voor Volksgezondheid en Milieu hebben de afgelopen jaren analyses uitgevoerd op de inbeslaggenomen erectiemiddelen in Nederland. Hierbij is onderscheid gemaakt tussen vier soorten illegale erectiemiddelen (Venhuis et al., 2011): 1. vervalste erectiemiddelen, 2. illegale generieke erectiemiddelen, 3. overige illegale erectiemiddelen, 4. vervalste voedingssupplementen. Van de geanalyseerde erectiemiddelen (n=538) behoort 17% tot de vervalste erectiemiddelen. Dit betreffen de vervalste Viagra®, Cialis® of Levitra®. De illegale generieke producten, zoals Kamagra dat voornamelijk afkomstig is uit India, beslaat de grootste groep (68%). Ongeveer 1% valt onder de overige producten en de vierde categorie betreft de illegale voedingssupplementen (13%). Deze middelen lijken alleen op basis van natuurlijke ingrediënten te werken, maar bevatten ook chemische bestanddelen. Gesteld wordt dat deze producten de meeste gezondheidsrisico's opleveren, aangezien de gebruiker niet op de hoogte is van het gegeven dat in werkelijkheid medicijnen worden ingenomen. Sinds 2004 lijkt de kwaliteit van de vervalste medicijnen verbeterd te zijn. Een decennium terug werden er ook gevaarlijke druggerelateerde bestanddelen aangetroffen in de erectiemiddelen, terwijl in de afgelopen jaren vaker de juiste substanties en hoeveelheden gevonden worden (Venhuis et al., 2011). Het is van belang de middelen die verkocht en gebruikt worden te blijven monitoren om op die manier de gezondheidsrisico's in kaart te brengen en zo veel mogelijk te beperken.

Tot op heden bestaat er over de illegale handel en de verborgen verkoop van deze erectiemiddelen nog weinig criminologische kennis. Het internet wordt vaak als een belangrijke bron gezien waar medicijnen worden aangeboden en verkocht, maar naar de wijze waarop de online verkoop plaatsvindt als ook naar de handel en verkoop daarbuiten is nog nauwelijks onderzoek verricht. Over de gebruikers, hun motieven en het contact met onofficiële verkopers is tevens nog weinig bekend. In dit onderzoek is de onderzoeksvraag gesteld: hoe vindt de verkoop van illegale erectiemiddelen plaats in Nederland en welke factoren dragen bij aan vraag en aanbod van deze handel?

Methode

Omdat de verboden en verborgen handel in medicijnen een onderwerp betreft dat tot op heden nog veel nieuwe criminologische kennis behoeft, is voor een exploratief en veelal kwalitatief onderzoeksdesign gekozen. Op die manier is het mogelijk inzichten van

binnenuit te verkrijgen die niet uit officiële data of statistieken te herleiden zijn. Het voorliggende onderzoek is uitgevoerd in de periode tussen april en september 2011 in de Nederlandse steden Amsterdam, Utrecht, Haarlem en Beverwijk. Voor het onderzoek is gebruik gemaakt van twee verschillende methoden.

Interviews

Ten eerste zijn interviews gehouden met 21 respondenten: zes gebruikers, vijf verkopers en tien personen werkzaam bij instanties zoals de douane en gezondheidszorgorganisaties. Het afnemen van interviews betreft een belangrijke methode binnen het kwalitatief criminologisch onderzoek die de onderzoeker meer informatie kan verschaffen over de belevingswereld, ervaringen en ideeën van de respondent (Decorte & Zaitch, 2010).

De werving van verkopers en gebruikers van de medicijnen was niet eenvoudig. Door middel van posters en een online oproep werden respondenten die wel eens een erectiemiddel buiten een arts om hadden besteld, gevraagd om een email te sturen. Dit had geen enkele respons tot gevolg. Vervolgens heeft de onderzoekster in uiteenlopende populaire uitgaansplaatsen in Amsterdam en Utrecht vermeld wat het onderwerp van het onderzoek betrof, en heeft zij op markten en in cafés informeel gesproken met gebruikers en verkopers. Gevraagd werd of mensen wilden deelnemen aan een interview of iemand anders konden aanbevelen. Door middel van een sneeuwbal effect is op deze manier via en met gebruikers en verkopers contact gelegd en zijn uiteindelijk 21 respondenten geïnterviewd.

Interviews die een verboden of gevoelig onderwerp betreffen, vereisen een vertrouwensband tussen de interviewer en respondent. Het onderwerp seks, het gebruik van medicijnen tegen erectiestoornissen en het illegale karakter van de middelen, zorgden in sommige gevallen voor enige terughoudendheid van de respondenten. Het was daarom noodzakelijk de respondenten vaker te spreken en een vertrouwensband op te bouwen om zo de meest open en betrouwbare antwoorden te krijgen. Op deze manier was het mogelijk inzichten te krijgen over het gedrag en de motieven van verkopers en gebruikers.

In totaal zijn 21 semigestructureerde interviews met de respondenten gehouden, die allen plaatsvonden aan de hand van een vooraf gemaakte onderwerpenlijst. De gebruikers waren van verschillende leeftijden, tussen de 20 en 74 jaar, met een gemiddelde leeftijd van 37 jaar. De interviews duurden tussen een half en twee uur en werden zo mogelijk opgenomen en later uitgewerkt. Een tweetal verkopers wilde niet dat er iets werd opgenomen, bij deze interviews zijn de antwoorden opgeschreven en direct na het interview uitgewerkt.

Internetanalyse

Ten tweede is een internetanalyse uitgevoerd waarbij

allereerst is gekeken naar uiteenlopende typen websites en manieren waarop de medicijnen online aangeboden worden. Via de zoekmachine Google is een overzicht gemaakt van de verschillende beschikbare websites, waarbij met behulp van een checklijst is bijgehouden welke informatie over de verkoper beschikbaar is, welke prijzen worden gevraagd, hoe het contact verloopt, welke medische gegevens vermeld staan en hoe de uiteindelijke transactie plaatsvindt.

Daarnaast is een analyse gemaakt van vijf populaire websites die door gebruikers aangewend worden om te discussiëren en informatie uit te wisselen over de voordelen, problemen en ideeën over het gebruik van zowel legale als illegale middelen tegen erectieproblematiek. Online discussiegroepen worden bij uitstek gebruikt door mensen die anoniem medische vragen willen voorleggen en ervaringen willen delen en bieden daarom een goede aanvullende bron van informatie.

Analyse van de gegevens

Alle data zijn volledig geanonimiseerd. De gegevens uit de interviews en internetanalyse zijn uitgewerkt, gecodeerd en geanalyseerd naar verschillende categorieën en thema's.

Resultaten

Verkooppunten

Binnen het huidige onderzoek is de nadruk gelegd op de verkoopactiviteiten binnen Nederland en is de illegale groothandel van de medicijnen veelal buiten beschouwing gebleven. Naar aanleiding van de interviews, internetanalyse en de beschikbare literatuur over dit onderwerp is een globale indeling gemaakt naar vier soorten verkooppunten en -methoden van illegale erectiemiddelen in Nederland.

Internet

Allereerst vormt het internet een zeer belangrijke methode voor de verkoop en aanschaf van erectiemiddelen. De laatste jaren gebruiken consumenten het internet steeds vaker om een bezoek aan een arts te besparen en om via de online apotheek op eigen gelegenheid medicijnen te bestellen (Intomart, 2009). Maar naast de officiële online apotheken worden veel illegale erectiemiddelen via andere websites aangeboden. Wanneer zoektermen gerelateerd aan erectiemiddelen gebruikt worden, komen duizenden tot miljoenen hits tevoorschijn met websites waar de middelen goedkoop gekocht kunnen worden. In dit artikel worden drie typen websites behandeld.

Zo zijn er ten eerste illegale online apotheken die zowel erectiemiddelen alsook andere medicijnen en medische producten te koop aanbieden. Door toedoen van afbeeldingen van dokters in witte jassen, zogenaamde keurmerken en een aantal simpele vragen over de medische voorgeschiedenis menen gebruikers te maken te hebben met een officiële apotheek die officiële medicijnen aanbiedt. In werkelijkheid is de

identiteit en professie van de verkoper onbekend. Consumenten kunnen bij dergelijke websites allerhande medicijnen bestellen, waarbij de prijzen sterk uiteenliggen.

Ten tweede zijn er verkoopsites waar allerlei (nieuwe of tweedehands) goederen aangeboden en verhandeld worden, ook wel *customer-to-customer* (C2C) websites genoemd. Via advertenties bieden de verkopers hun producten aan en melden daarbij vaak een telefoonnummer of e-mailadres. De advertenties waarin illegale erectiemiddelen aangeboden worden, staan vaak korte tijd online of er wordt regelmatig gewisseld van naam, telefoonnummer en e-mailadres. Het is dan ook voor de opsporing vaak lastig om dergelijke verkopers aan te pakken.

Ten derde proberen verkopers hun producten aan te prijzen binnen discussiegroepen op het internet. Op fora wordt gediscussieerd over het aankopen en het gebruik van erectiemiddelen. Af en toe trachten verkopers daar, onopvallend of niet, hun producten aan te prijzen of een goede recensie achter te laten: *'Ik heb de beste kamagra, nooit klachten gehad van niemand niet. Zelf ophalen mogelijk! Dus er kan niks fouts gaan qua bedriegen! (zoals de meeste doen via internetbetalingen, die hebben de hele markt verpest...).* Interesse????? Mail naar [emailadres] and follow the instructions! (Partyflock.nl)

Uit de interviews en online discussies blijkt dat de anonimiteit van de verkoper ook juist twijfels teweeg kan brengen over de herkomst en kwaliteit van de medicijnen. Gebruikers zijn niet altijd te spreken over de aanschaf van de illegale erectiemiddelen via het internet en geven in sommige gevallen de voorkeur aan direct contact met een verkoper om op die manier het vertrouwen te hebben dat het gebruik van de medicijnen veilig is: *'Ik doe veel via internet, ik doe bijna alles via internet. Alleen zoiets als dit [aanschaf erectiemiddelen], ja je weet van tevoren nooit wat je precies krijgt dus het lijkt me lastig een winkel te vinden die wel goede pillen heeft en je niet oplicht. Je hebt natuurlijk wel altijd mensen die erover schrijven, maar ik haal het liever via mensen die ik ken.'* (Gebruiker, 23 jaar).

Sekswinkels

Een tweede verkooppunt waar erectiemiddelen ter verkoop worden aangeboden, is in seksshops. De sekswinkels zijn legaal maar verkopen naast hun reguliere producten ook illegale medicijnen. Winkelmedewerkers verkopen in meer of mindere mate in het geheim de erectiemiddelen onder de toonbank. Tijdens het onderzoek is met verschillende medewerkers en eigenaren gesproken, met een grote variatie in aantallen, soorten en prijzen van de erectiemiddelen die worden aangeboden.

Tijdens het onderzoek is met winkeliers gesproken die ofwel alleen Kamagra, ofwel alleen erectiemiddelen op kruidenbasis, of een breed assortiment van erectiemiddelen verkochten. Ook de prijzen van de erectiemiddelen lopen sterk uiteen. De meeste Kamagra-pillen worden verkocht voor rond de vijf euro per pil, de

Viagra®- en Cialis®pillen voor rond de tien euro en kruidenpreparaten tussen de twee en tien euro. Volgens de verkopers worden erectiemiddelen in de seksshop aan zeer uiteenlopende gebruikers verkocht, aan leeftijden tussen de twintig en zeventig jaar.

De erectiemiddelen worden ingekocht bij de legale groothandelaar in seksproducten of via handelaren buiten de seksbusiness. In sommige gevallen is de winkeleigenaar niet op de hoogte van de onderhandse verkoop, in andere gevallen is de eigenaar er zelf bij betrokken. Er zijn verschillende redenen waarom de verkopers overgaan tot de verkoop van de erectiemiddelen. Zo wordt de verkoop van de pillen allereerst gezien als een gemakkelijke bijverdienste. De verkoop van de erectiemiddelen onder de toonbank, geeft net wat extra inkomen bovenop het normale salaris. Daarbij dragen verschillende verkopers aan dat de vraag groot is en klanten vaak verwachten dat er in seksshops erectiemiddelen verkocht worden. De verkoop van de erectiemiddelen lijkt in sommige winkels een bijna logisch onderdeel van het gehele assortiment. *'Als je aan die pillen wilt komen en je wilt niet de troep die er soms op internet is kopen, dan denken mensen al snel aan een winkel waar ook andere seksspullen verkocht worden. En het wordt ook echt overal verkocht, de man van wie ik het koop, levert aan veel meer winkels.'* (Verkoper, Amsterdam). Ook in sekswinkels waar de middelen niet verkocht worden, vragen klanten hier regelmatig naar.

Verschiedende verkopers maken gebruik van hun legitieme verkoopplaats om zo ook de illegale producten te verhandelen. Zowel de legale als de illegale verkoop van producten vindt zodoende plaats binnen dezelfde context en omgeving. In overeenstemming met Passas (2002) en Ruggiero (2000) die stellen dat de grenzen rondom illegale markten vaag en onduidelijk kunnen zijn, loopt ook bij deze verkopers de legale en illegale verkoop in elkaar over. De legale verkoopplaats van seksartikelen wordt gebruikt om zowel de reguliere, als ook de illegale producten te verkopen. Klanten weten dat in sekswinkels de reguliere seks gerelateerde artikelen te koop zijn, maar dat medicijnen niet verkocht mogen worden. Toch weten eigenaren of verkopers van de seksshops de klanten op de hoogte te brengen dat er onder de toonbank ook illegale erectiemiddelen verkocht worden en het vertrouwen te geven dat het om kwalitatief goede pillen gaat.

Het onderlinge vertrouwen tussen verkoper en gebruiker is hierbij een belangrijk aspect. Dit komt overeen met bevinden van Paoli (2002) die het belang van een onderlinge vertrouwensband bij de uitwisseling van illegale goederen omschrijft en aangeeft dat deze band toeneemt met het aantal overeenkomsten tussen actoren. Bij de verkoop van de veelal schaamtevolle erectiemiddelen is dit onderling vertrouwen een belangrijk aspect.

De verkopers dienen vertrouwen te hebben in de klant, omdat het voor hen van belang is dat de verkoop onder de toonbank niet kenbaar gemaakt wordt aan

controlerende instanties. Andersom dienen verkopers het vertrouwen van de gebruikers te winnen en discretie te garanderen wanneer klanten erectiemiddelen willen kopen. De aankoop van illegale erectiemiddelen lijkt daarom een onderlinge vertrouwensband te vergen die voor beide partijen het geheim van de aankoop of verkoop van de pillen zal waarborgen. *'Ja in seksshops mag je geen medicijnen verkopen, daarom mogen we het niet verkopen eigenlijk, wat heel stom is, maar ja helaas. Veel mannen zijn heel gevoelig zodra het over bepaalde delen gaat, en gaan dan niet naar de dokter. Ze gaan dan liever naar ons, hier wordt er gewoon iets gemakkelijker over dit soort dingen gepraat.'* (Verkoper, Amsterdam).

Kleine winkels en ondernemers

Een derde categorie van plaatsen waar erectiemiddelen verkocht worden, betreft de kleine winkels en ondernemers. Het gaat hier om kleine of eenmanszaken waar net als in de sekswinkels, erectiemiddelen onder de toonbank verkocht worden. Zo is in het kader van dit onderzoek met een kapper gesproken en is ook de verkoop in een dierenwinkel en sigarenwinkel aan bod gekomen. In deze winkels hebben verkopers goed en persoonlijk contact met hun klanten. Bij de verkoop van de reguliere producten kan zodoende vermeld worden dat er tevens medicijnen te koop zijn: *'Ja iedereen weet wel dat ik die dingen erbij verkoop, ik vertel het gewoon aan iedereen en verkoop het aan iedereen die het wil hebben. Maar niet alleen mijn klanten weten het, er komen soms ook mensen die niet voor een kappersbeurt komen, maar die alleen wat pillen willen kopen, die hebben dat dan gehoord van een van mijn klanten.'* (Verkoper, Amsterdam).

Ook binnen deze categorie is een duidelijke verwevenheid tussen het legale en illegale zichtbaar. De verkopers zijn in sommige gevallen overgegaan op de verkoop van de middelen doordat zij in contact zijn gekomen met andere verkopers of gebruikers en zo op de hoogte zijn van het extra geld dat er mee verdiend kan worden. Zo hebben ze bijvoorbeeld een distributeur gevonden die de pillen vanuit het buitenland aan de winkeliers kan leveren.

Vergelijkbaar met de tweede categorie van sekswinkels hebben de winkeliers vaak goed persoonlijk contact met de klanten en bestaat er een wederzijdse vertrouwensband. Verkopers hebben vertrouwen in het contact met de gebruikers en zij verwachten dat de gebruikers voorzichtig reclame maken bij vrienden en betrouwbare bekenden, maar daarbuiten geen gevaar vormen, bijvoorbeeld door de verkoop aan te geven: *'Nee daar maak ik me niet echt zorgen om. Maar waarom zouden mensen dat ook doen? Als ze bij me kopen, dan komen ze meestal wel vaker, dan zullen ze niet naar de politie gaan.'* (Verkoper, Amsterdam).

Overig

Tenslotte is er een overige groep waartoe verschillende verkopers behoren, die nog verder onderzoek behoeven. Zo zijn er gebruikers die zelf volop de medicijnen

verkopen aan vrienden en kennissen. Voor sommigen van hen is deze verkoop een goede en gemakkelijke bijverdienste, terwijl anderen dit vooral als een vriendendienst beschouwen. Zo stelt een verkoper die tevens gebruiker is: *'Ik kende toen heel veel mensen om me heen die het gebruikten, ik verkocht dat toen een tijdje aan mijn vrienden en kennissen en bekenden. (...) Ik moest daar toen tien euro betalen voor vier pillen, en ik verkocht ze weer voor 12,50 door. Ik had dus ook weer niet zo heel veel winst, maar ja ik vond het wel grappig om beetje te verkopen.'* (Gebruiker, 29 jaar). Deze groep kan als 'handelende gebruikers' aangemerkt worden.

Uit de literatuur en mediaberichten blijkt ook dat drugsdealers steeds vaker betrokken zijn bij de verkoop van medicijnen (De Volkskrant, 2002; Netwerk, 2008; The Telegraph, 2009). Daarnaast worden op seksfeesten, erotische beurzen of parenclubs vaak volop illegale erectiemiddelen verkocht. Deze sectoren dienen in vervolgonderzoek nader onderzocht te worden.

Gebruikers erectiemiddelen

Naast de gesprekken met en over de verkopers heeft het onderzoek zich gericht op de gebruikers van de illegale erectiemiddelen. Op deze manier is getracht te achterhalen welke redenen, motieven en manieren van het gebruik van illegale erectiemiddelen gebruikers hanteren. In dit onderzoek is onderscheid gemaakt tussen enerzijds de patiënten en anderzijds de recreatieve gebruikers.

Patiënten

Tot de eerste categorie gebruikers van illegale erectiemiddelen behoren mannen die onder andere door leeftijd, een fysieke en/of een psychische aandoening last hebben van een erectiestoornis en gebruik maken van erectiemiddelen als medicatie tegen de erectiestoornis. Volgens de Stichting Farmaceutische Kengetallen (SFK) behoren erectiemiddelen in Nederland tot de meest verkochte medicijnen die niet door de zorgverzekeraar vergoed worden (SFK, 2011). Patiënten blijken zodoende bereid om te betalen voor het gebruik van officiële erectiemiddelen. Echter, uit de interviews en internetanalyse blijken ook mannen die wel via een arts in aanmerking komen voor erectiemiddelen, wegens verschillende redenen toch voor andere verkoopkanalen kiezen.

Allereerst spelen financiële overwegingen hier een belangrijke rol. De kosten voor een enkele erectiepil liggen (tot juni 2013 waren alleen niet-generieke medicijnen beschikbaar) tussen de tien en vijftien euro. Doordat erectiemiddelen doorgaans niet vergoed worden, dienen de kosten voor de erectiemiddelen geheel betaald te worden door de patiënt zelf. Wanneer een lagere prijs betaald kan worden voor eveneens kwalitatief goede pillen, is dat voor sommige gebruikers een doorslaggevende reden om over te gaan op de illegale aankoop: *'Er is die man van zestig die al lange tijd bij mij Kamagra koopt, hij weet dat het goed werkt en hij betaalt bij mij twintig euro voor vier pillen en bij de dokter betaal*

je wel vijftig euro! Volgens mij is het dan wel een gemakkelijke reksom om te bedenken waar je de pillen gaat kopen.' (Verkoper, Amsterdam).

Maar niet alleen de financiële component speelt mee, ook schaamte om naar de dokter te gaan is voor sommige mannen een belangrijke reden om de erectiemiddelen via een illegale weg aan te schaffen: *'Ik heb een vrouwelijke huisarts en dit is het enige probleem wat ik met haar niet durf te bespreken (schaamte). Ik heb al wel pillen uit het illegale circuit geprobeerd met GROOT succes, en zeer goedkoop.'* (erectiestoornis.nl). Deze personen willen liever via internet of een discreet persoon in de omgeving bestellen, waardoor hen tevens een officieel consult en medische diagnose bespaard blijft. Volgens patiënten speelt tevens het gemak van het bestellen via internet of bij een winkel in de buurt een rol.

Aan de andere kant zijn er patiënten die het belangrijk vinden serieus genomen te worden en daarom juist wel een bezoek aan een arts brengen. Op deze manier onderscheiden zij zich van de groep voor wie de erectiemiddelen officieel niet bedoeld zijn: *'Het is echt belachelijk dat er pubers zijn die het niet snappen en dus ook geen idee hebben wat er kan gebeuren na b.v. een brommer ongeluk, een valpartij of een aanrijding etc. Het is dan fijn om met lotgenoten het beste er van maken.'* (erectiestoornis.nl).

Het is lastig in te schatten in hoeverre patiënten in eerste instantie medicijnen op doktersrecept krijgen en vervolgens wel of niet illegale middelen aanschaffen. Bijna de helft van de mannen aan wie erectiemiddelen zijn voorgeschreven, schaft niet nogmaals erectiemiddelen via de apotheek aan (SFK, 2011). Een mogelijke verklaring kan liggen in het feit dat gebruikers niet tevreden zijn met de middelen. Een andere verklaring kan zijn dat zij naderhand zelf besluiten middelen via internet of andere wegen aan te schaffen, waardoor toezicht op (de grootte van) deze groep ontbreekt.

Recreatieve gebruikers

De tweede categorie gebruikers van de illegale erectiemiddelen betreft de recreatieve gebruikers. Deze groep loopt nogal uiteen in leeftijd of redenen van het gebruik, maar kenmerkend is dat het gebruik niet medisch van aard is. Deze groep komt niet in aanmerking voor een doktersrecept en is zodoende aangewezen op andere kanalen. Uit eerdere onderzoeken bleek dat het gebruik van erotiserende en erectiemiddelen steeds vaker gesignaleerd wordt onder jongeren en in het uitgaansleven (Benschop, Nabben, & Korf, 2011; Santilla et al., 2007).

Uit de interviews blijkt dat verschillende factoren en situaties meespelen om de medicijnen te nemen. Zo speelt nieuwsgierigheid een rol waarbij jongeren graag willen weten welke uitwerking de erectiemiddelen op hen hebben. Daarnaast zijn er jongeren die de middelen vaak nemen wanneer zij een speciale avond hebben of een extra impuls of extra lang seks willen hebben: *'Ik had een afspraakje met iemand die ik op vakantie had leren kennen in (stad), in een heel mooi hotel in een*

suite, en toen dachten we nou ja weet je dan kunnen we dat er ook wel bijnemen. We dachten van laten we een extra leuke nacht gaan beleven.' (Gebruiker, 28 jaar). Ook blijkt het vermeende toegenomen zelfvertrouwen een belangrijke reden te zijn de middelen te nemen. Respondenten gaven aan op een eerste date of tijdens het alcohol drinken tijdens het uitgaan een erectiepill te nemen. In het geval men seks zou hebben, willen zij zich geen zorgen hoeven te maken. Ook op verschillende seksfeesten, parenclubs of erotische festivals worden de middelen regelmatig genomen. In deze gevallen worden de middelen vaak in combinatie met drugs genomen, bijvoorbeeld xtc. *'Je hebt cruisingsparties, of bepaalde discotheken en sauna's en ja daar heb je dat gewoon nodig. Of er zijn ook bepaalde feesten, dan gaat er een hele groep voor een weekend naar Berlijn, waarbij sommige van die mannen alleen maar willen doorgaan en doorgaan, dus ja dan moet je gewoon zo een pilletje nemen [...]'* (Verkoper, Amsterdam). De combinatie van xtc en erectiemiddelen wordt veelvuldig genoemd en besproken op discussiefora.

Discussie en conclusie

In dit onderzoek is de handel in en het gebruik van illegale erectiemiddelen onderzocht door middel van interviews en een internetonderzoek. Er blijkt een levendige handel en verkoop te bestaan in verschillende erectiemiddelen die via verschillende methoden en verkooppunten worden aangeboden. Zo is het internet een belangrijk medium waar via online apothekers, email, verkoopsites of sociale media medicijnen worden aangeboden. Het internet stelt de consument in staat op een anonieme, eenvoudige en snelle manier toegang te krijgen tot allerlei erectiemiddelen. Het internet heeft als grensoverschrijdend medium een grote reikwijdte (OECD, 2007: 82-84) waardoor controle en toezicht bemoeilijkt wordt.

Het internet wordt in de literatuur regelmatig aangeduid als belangrijkste methode waarop illegale medicijnen verhandeld worden (Schweim & Schweim, 2009; Venhuis et al., 2011; Venhuis et al., 2014). Uit de resultaten van dit onderzoek blijkt echter dat ook de handel buiten het internet om een belangrijke rol speelt. Doordat de identiteit van de online verkoper vaak onbekend is, geven sommige gebruikers de voorkeur aan andere verkoopmethoden. Zo worden erectiemiddelen verkocht onder de toonbank in onder andere sekswinkels, een kapper of dierenwinkel, of door handelende gebruikers, dealers of via vrienden en familie.

Schaamte en heimelijkheid rondom het gebruik van de erectiemiddelen is typerend voor deze handel en staat in verband met de kleinschaligheid van sommige verkopers. In veel gevallen hebben de verkopers een redelijk goed contact met de gebruikers en moet er een goede onderlinge vertrouwensband bestaan. Het belang van de hoeveelheid transacties die hebben plaatsgevonden lijkt binnen deze heimelijke sferen te

vens een belangrijke rol te spelen. Naarmate klanten vaker erectiemiddelen hebben aangeschaft, wordt het vertrouwen tussen de verkoper en gebruiker steeds groter. Hierbij kunnen de grenzen tussen de legale en illegale handel steeds meer vervagen.

Wat betreft de gebruikers van de illegale erectiemiddelen is een tweedeling gemaakt tussen enerzijds de patiënten en anderzijds de recreatieve gebruikers. De patiënten komen in aanmerking om erectiemiddelen op doktersrecept te verkrijgen, maar wegens schaamte, gemak of uit financiële overwegingen kiezen zij ervoor de medicijnen via andere kanalen aan te schaffen. Voor de recreatieve gebruikers bestaat er geen mogelijkheid om erectiemiddelen via een arts te bestellen, aangezien zij niet klinisch aantoonbare erectieproblemen vertonen. De middelen worden gebruikt uit nieuwsgierigheid, voor een extra impuls, in combinatie met drugs of alcohol of voor extra zelfvertrouwen. Het gebruik van de erectiemiddelen onder jongeren en tijdens het uitgaan past binnen een trend van de seksualisering van de maatschappij waarbij zowel jongeren als ouderen hoge verwachtingen hebben van seks en daarin willen experimenteren. Daarbij stelt de cultureel criminoloog Jeff Ferrell dat mensen in de hedendaagse samenleving steeds vaker spanning en sensatie opzoeken door te ontsnappen aan de dagelijkse bezigheden die worden gekarakteriseerd door efficiëntie en voorspelbaarheid (Ferrell, 2004). Erectiemiddelen kunnen gebruikt worden om extra spanning en 'kicks' te beleven.

Aangezien voor een exploratief en veelal kwalitatieve onderzoeksopzet is gekozen, kent dit onderzoek een aantal methodologische bezwaren. Zo is het onderzoek op basis van een selectieve groep tot stand gekomen en daarom niet generaliseerbaar naar de gehele handel in de erectiemiddelen. Wegens het tijdsbestek van het onderzoek zijn daarnaast 21 interviews gehouden wat in een vervolgonderzoek uitgebreid dient te worden. Het onderzoek betreft daarom nadrukkelijk een exploratieve studie en dient ook zo gelezen te worden.

De resultaten van deze studie kunnen leiden tot vervolgonderzoek. Zowel over het gebruik en de handel in erectiemiddelen als ook over andere medicijnen zoals afslankmiddelen en slaap- en pijnmedicatie, is nog altijd veel onbekend. Over de groothandel, de betrokken netwerken, de rol van het internet, de betrokkenheid van legale instanties en verwevenheid met drugshandel of andere strafbare feiten, dient vervolgonderzoek tevens meer uitsluitsel te geven. Door middel van dossieranalyse, het afnemen van vragenlijsten, een uitgebreide internetanalyse en afnemen van interviews met een grote steekproef is het mogelijk de actoren in deze verborgen handel in kaart te brengen en zo de handel beter te monitoren. Om meer interviews af te nemen is het noodzakelijk een langere vertrouwensband op te bouwen met de handelaren en gebruikers. Op die manier is het mogelijk om beter zicht te krijgen in de manieren van verkoop en de beweegredenen van de

gebruikers van diverse illegale medicijnen.

Ten tijde van het onderzoek waren er nog geen generieke en dus goedkopere erectiemiddelen beschikbaar. De beëindiging van het patent van Pfizer betekent echter niet dat de generieke producten in de winkel te koop zullen zijn waardoor jongeren en andere niet-medische gebruikers de pillen alsnog via andere verkooppunten zullen moeten verkrijgen. De vraag is echter hoe dit in de toekomst zal vergaan. Net als sommige seksartikelen tegenwoordig ook bij drogisterijen en supermarkten verkrijgbaar zijn, is het denkbaar dat erectiemiddelen in de toekomst ook op andere legale manieren gekocht kunnen worden.

Literatuur

- Bate, R., & Boateng, K. (2007). Bad medicine in the market. *World Hospitals and Health Services*, 43(3), 17-21.
- Benschop, A., Nabben, T., & Korf, D.J. (2011). Antenne Drugsgebruik 2010. *Trends in alcohol, tabak en drugs bij jonge Amsterdammers*. Amsterdam: Rozenberg Publishers.
- Cockburn, R., Newton, P. N., Agyarko, E. K., Akunyili, D., & White, N. J. (2005). The global threat of counterfeit drugs: why industry and governments must communicate the dangers. *PLoS Medicine*, 2(4), 302-308.
- Decorte, T., & Zaitch, D. (2010). *Kwalitatieve methoden en technieken in de criminologie*. Leuven: Acco.
- De Volkskrant (30 juli 2002). Feestgangers ontdekken nieuwe partydrug: de erectiepillen. Opgehaald van <http://www.volkskrant.nl/vk/nl/2844/Archief/archief/article/detail/630220/2002/07/30/Feestgangers-ontdekken-nieuwe-partydrug-de-erectiepillen.dhtml>
- Erectiestoornis.nl. (z.j.). Opgehaald van <http://www.erectiestoornis.nl>
- Ferrell, J. (2004). Boredom, Crime and Criminology. *Theoretical Criminology*, 8(3), 287-302.
- IGZ kortschrift. (2004). Handel in geneesmiddelen via internet. Opgehaald van http://www.igz.nl/Images/Handel_in_geneesmiddelen_via_internet%5B1%5D_tcm294-290412.pdf
- Intomart GfK. (2009). *Geneesmiddelen op internet: een internet-onderzoek in opdracht van het Ministerie van Volksgezondheid*. Intomart GfK bv.
- Jackson, G., Arver, S., Banks, & Stecher, V. J. (2010). Counterfeit phosphodiesterase type 5 inhibitors pose significant safety risks. *International Journal of Clinical Practice*, 64, 497-504.
- Keith, A. (2000). The economics of Viagra. *Health Affairs*, 19(2), 147-157.
- Mukhopadhyay, R. (2007). The hunt for counterfeit medicine. *Analytical chemistry*, 79 (7), 2622-2627.
- Netwerk (21 mei 2008). Tien jaar Viagra. Opgehaald van <http://www.netwerk.tv/uitzending/2008-05-21/tien-jaar-viagra>
- Organisation for the Economic Co-operation and Development (OECD). (2007). The Economic Impact of Counterfeiting and Piracy. Opgehaald van <http://www.iccwbo.org/uploadedFiles/BASCAP/Pages/OECD-FullReport.pdf>
- Paoli, L. (2002). The paradoxes of organized crime. *Crime, Law and Social Change*, 37, 51-97.
- Partyflock.nl. (z.j.). Opgehaald van <http://www.partyflock.nl>
- Passas, N. (2002). Cross-border crime and the interface between legal and illegal actors. In P. van Duyne, K. von Lampe, N. Passas (eds.). *Up-perworld and underworld in cross-border crime*. Nijmegen: Wolfleg publishers.
- Ruggiero, V. (2000). *Crime and markets. Essays in Anti-Criminology*. New York: Oxford University Press.
- Santtila, P., Sandnabba, N.K., Jern, P., Varjonen, M., Witting, K., & von der Pahlen, B. (2007). Recreational use of erectile dysfunction medication may decrease confidence in ability to gain and hold erections in young males. *International Journal of Impotence Research*, 19, 591-596.
- Schweim, J. K., & Schweim, H. G. (2009). Internet pharmacies and counterfeit drugs. *Medizinische Klinik*, 104(2), 163-169.
- Stichting Farmaceutische Kengetallen, SFK. (2011). Data en feiten 2011. Den Haag. Opgehaald van <http://www.sfk.nl/pdf-documenten/data-en-feiten/data-en-feiten-2011>
- Sugita, M., & Miyakawa, M. (2010). Economic analysis of use of counterfeit drugs: Health impairment risk of counterfeit phosphodiesterase type 5 inhibitor taken as an example. *Environmental Health and Preventive Medicine* 15, 244-251.
- Sykes, M., & Matza, D. (1957). Techniques of Neutralization: A Theory of Delinquency. *American Sociological Review*, 22, 664-670.
- The Telegraph (2 maart 2009). Drug dealers „switching from cocaine to fake Viagra“. Opgehaald van <http://www.telegraph.co.uk/news/uknews/law-and-order/4925836/Drug-dealers-switching-from-cocaine-to-fake-Viagra.html>
- Venhuis, B.J., Zwaagstra, M.E., van den Berg, J.D.J., van Riel, A.J.H.P., Wagenaar, H.W.G., van Grootheest, K., ... & de Kaste, D. (2011). *Illicit erectile dysfunction products in the Netherlands. A decade of trends and a 2007-2010 product update*. Bilthoven: RIVM.
- Venhuis, B. J., de Voogt, P., Emke, E., Causanilles, A., & Keizers, P. H. (2014). Success of rogue online pharmacies: sewage study of sildenafil in the Netherlands. *British Medical Journal*, 349, g4317.

Summary

Blue pills on the black market. A qualitative criminological research into illegal erectile dysfunction products in the Netherlands

The illicit trade in pharmaceuticals is a growing problem worldwide. In the Netherlands, mainly lifestyle medicines such as illicit erectile dysfunction products are sold on a wide scale. The aim of the research is to analyze the trade in and use of illicit erectile dysfunction products in the Netherlands. By means of a literature study, Internet analysis and interviews with experts, users and suppliers, the demand, supply and contributing factors have been investigated. The research shows how the sale of illicit erectile dysfunction products takes place in various manners. Through the Internet, under the counter in sex shops and small shops, the products are being sold to the consumers. Furthermore, two types of users have been identified. First, users can belong to the group of patients for whom the erectile dysfunction products are mentioned. Because of financial reasons, shame or ease, they decide to buy the products through other sources. Second, the group of recreational users takes the illicit erectile dysfunction products out of curiosity, for self-esteem or in combination with drugs or alcohol. The research provides a first insight in the hidden and secretive world of the trade in erectile dysfunction products.

Keywords: erectile dysfunction products, illicit trade, counterfeit medicines, Internet, shame

Trefwoorden: erectiemiddelen, illegale handel, vervalste medicijnen, internet, schaamte